

2023, 12 (3), 1965-1988 | Araştırma Makalesi

Şer'iyye Sicillerinin Serlevhaları -İstanbul Kadılığı Şer'iyye Sicilleri Özelinde-

Esra YILDIZ ¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'a kadarki süreçte en etkili hukuki icrâ mercii şer'iyye mahkemeleridir. Bu mahkemelerde her açıdan kamuyu ilgilendiren cezâî davalar, şahıslar ve kurumlar arasındaki hukukî davalar, ordu mensuplarıyla ilgili askerî davalar, vergi, harç vb. mali yükümlülüklerle ilgili malî davalar görülmüştür. Bundan dolayıdır ki bu tarihe kadarki şer'iyye sicilleri, muhteva açısından oldukça zengindir. Osmanlı hukuk sisteminin işleyişi ve geçirdiği değişimin incelenmesinde birinci el kaynak niteliğindeki bu sicillerle ilgili zamanla standart formlar oluşmuştur. Sicillerin başında genelde Arapça olan dibâce yani bir giriş kısmı yer almaktadır. Bu kısımda, şer'i kanunları koyan Allah'a ve bu hükümleri tebliğ eden Hz. Peygamber'e saygı arz edilerek sicile başlanmıştır. Sicillerin serlevhalarında ilk olarak Esmâ-i hüsnâ, hamdele ve besmele yazılmıştır. İstanbul Kadı Sicillerinde Tanzimat öncesinde ve sonrasında, sicillerin kapağında sicil defterini tutan kadı'nın adı, görev tarihi, defterin ihtiva ettiği tarihler ve muhtevasına ait özlü bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler genelde katı' adı verilen sanatla kesilen kâğıtların üzerine yazılarak, sicil kapağına yapıştırılmıştır. Şer'iyye sicillerinde deri, cilt ve ebru sanatlarının uygulanmasının yanında katı' sanatının da bulunması, onların sanatsal kıymetini artırmıştır. Şer'iyye Sicillerinin serlevhalarında Esmâ-i hüsnâ ve Besmele, farklı ifade kalıplarıyla yazılmıştır. Tanzimat öncesinde özellikle sicilin başında Allah'ın adaleti, ilmi, affediciliği, zenginliği, her şeyi işitmesi, duyması ve bilmesi, bağışlayıcılığı, izzet ve şerefli oluşu, karşılıksız ihsan ediciliği, cömertliği, benzersiz yaratıcılığı, eşi ve denginin olmayışını ifade eden Esmâ-i hüsnâsı zikredilmiştir. Tanzimat'tan sonra ise sadece Allah'ın birliğine vurgu yapan isimleri tercih edilmiştir. Bu bağlamda İstanbul Kadılığı'nın payitaht kadılığı olması hasebiyle İstanbul Kadılığı Sicillerinin muhtevâları kadar serlevhalarının diplomatik özellikleri de oldukça önemlidir. Çalışmamızda Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki İstanbul Kadılığı sicillerinin serlevhaları ve başlangıç formları yıllara göre muhtevâ, diplomatika ve sanatsal açıdan tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi ve Sanatları, Şer'iyye Sicilleri, Tanzimat, Diplomatika, Serlevha.

Yıldız, E. (2023). Şer'iyye Sicillerinin Serlevhaları -İstanbul Kadılığı Şer'iyye Sicilleri Özelinde-. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 12 (3) , 1965-1988 . <https://doi.org/10.15869/itobiad.1300040>

Geliş Tarihi	24.05.2023
Kabul Tarihi	16.08.2023
Yayın Tarihi	30.09.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türkiye, esra.yildiz@yalova.edu.tr / ORCID: 0000-0002-1236-7446.

2023, 12 (3), 1965-1988 | Research Article

Sharia Registers' Sarlawhas

- Within the Scope of Istanbul Qadi Sharia Registers -

Esra YILDIZ ¹

Abstract

From the foundation of the Ottoman State to the Tanzimat period, the most effective legal execution authority was the sharia (Islamic law) courts. All kinds of criminal, legal, military, judicial and financial cases were executed in these courts. Thus the sharia registers up to that date were very rich considering content. Over time, standard forms have emerged regarding these registers, which are primary sources of study for examining the functioning of the Ottoman Judicial system and the changes it has undergone. At the beginning of the registers (Sijill), an introductory part is typically written in Arabic named dibâce. This section begins by respecting Allah, who established the Sharia laws, and the Prophet, who conveyed these provisions. Sarlavhas (the headlines) of the registers include Asma-ul-Husna, hamdalah, and Basmala. Before and after the Tanzimat Reforms, the name of the qadi responsible for maintaining the registry book, the date of duty, the dates covered in the book, and concise information about its contents are included in the Istanbul Qadi Registries. This information is written on specially cut and artfully designed papers known as 'solid' and affixed to the cover of the registry. In addition to applying leather, bookbinding, and marbling arts in the Shariyyah registers, including the 'solid' art, has enhanced their artistic value. Asma-ul-Husna and Basmala were written in different expression patterns in the headlines of the Shariyyah Registers. Among the Asma-ul-Husna "Fattah, Razzak, Kareem, Aleem, Baqi, Ghaffar, Hakeem, Ghafoor, Muqsit, Rahmaan, Ghaniyy, Mughni, Samee', Lateef, Hameed, Samad, Wadud, Hafeedh, Majeed, Mu'iiz, Mutaali, Malik, Haleem, and Wahhaab" were recorded as sarlavha. In addition to these, "Hannaan, Mannaan, Sattar, Fayyaz, Jawaad, Ahad, Hallaq, Naseer, Moeen and Fard" are among the most frequently mentioned names in the Istanbul Qadi Shariyyah Registers. The diplomatic features of the sarlawhas (registers) as well as their contents are important for the study of the Istanbul Qadi Registers. In this study, the sharia registers of the Istanbul Qadi in the Archive of Sharia Registries emerged between the years 1021-1342/1612-1923 were analyzed in terms of content, diplomatic and artistic aspects. Thus, the significance of the Istanbul Qadi Registers in terms of Ottoman diplomacy has been brought to light through the presented data.

Keywords: Islamic History and Arts, Sharia Registries, Tanzimat, Diplomatic, Sarlawha/Tittle.

Yıldız, E. (2023). Shana Registers' Sarlawhas - Within the Scope of Istanbul Qadi Sharia Registers- . Journal of the Human and Social Sciene Researches , 12 (3) , 1965-1988 . <https://doi.org/10.15869/itobiad.1300040>

Date of Submission	24.05.2023
Date of Acceptance	16.08.2023
Date of Publication	30.09.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof., Yalova University, Faculty of İslamic Sciences, İslamic History and Arts, Türkiye, esra.yildiz@yalova.edu.tr/ ORCID: 0000-0002-1236-7446.

Giriş

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki İslam Devletlerinden tevarüs ettiği “kadılık kurumunu” geliştirerek devletin vazgeçilmez bir hukuk sistemi haline getirmiştir. Kadılık kurumunun yönetim sisteminde kadılar ve naibler birinci derecede yetkilidir. Şer’î mahkemelerde tutulan zabıtlara “Şer’iyye Sicili”, “Kadı Sicili”, “Sicill-i Mahfûz”, “Kadı Defteri” veya “Sicil” isimleri verilmiştir (Şer’iyye Sicilleri Arşivi (ŞSA), İstanbul Kadılığı Mahkemesi (İKM)).

Şer’iyye Sicilleri, Osmanlı Devleti’nde her türlü hukukî meseleleri içeren ve mahkemelerde görülen davalara ait bilgileri ihtiva eden resmi vesikalardır. Daha farklı bir ifadeyle bu siciller Osmanlı Devleti’nin askerî, siyasî, hukukî, ictimai ve iktisadî hayatını günümüze taşıyan birinci el kaynaklardır.

Osmanlı Döneminden günümüze intikal eden şer’iyye sicillerinin özellikle üslubunun ve diplomatik özelliklerinin doğru tespit edilmesi ulaşılabilecek ve üretilecek bilgi açısından önemlidir. Devletin bürokratik yapısındaki gelişmeler diplomatikaya da yansımış ve hatta kadılık kurumu da bu değişim ve dönüşümün içinde yer almıştır. Devlet kurumlarında yaşanan bu değişimi, Payitaht Kadılığı/İstanbul Kadılığı şer’iyye sicillerinden takip etmek mümkündür.

Çalışmamızda Şer’iyye Sicilleri Arşivi’ndeki İstanbul Kadılığı Sicillerinin muhtevâları ile serlevhalarının diplomatik özellikleri incelenmiştir. İstanbul’daki şer’iyye mahkemeleri ve sicillerinin sayısı oldukça fazladır. Yirmi yedi şer’iyye mahkemesinin yaklaşık on bin şer’iyye sicili mevcuttur. Bundan dolayı çalışmamızda İstanbul Kadılığı sicilleri ile sınırlandırarak bu defterlerin serlevhaları ve başlangıç formları tahlil edilmiştir.

Elbette daha öncesinde şer’iyye sicillerinin genel olarak diplomatik hususlarıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ahmet Akgündüz’ün “Şer’iyye Sicilleri: Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler” ve yine “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, Ali Akyıldız’ın “Tanzimat Döneminde Belgelerin Şekil, Dil ve Muhteva Yönünden Geçirdiği Bazı Değişiklikler (1839-1956)”, Mehmet Akif Aydın’ın “Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi”, Muhammed Ceyhan’ın “Yozgat Şer’iyye Sicillerinin Kaynak Değeri ve Diplomatik Özellikleri Hakkında Bir Değerlendirme” ve “Tanzimat Dönemi Sonrası Şer’iyye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açından Tahlili”, Mustafa Denктаş’ın “Şer’iyye Sicil Defterleri’nin Sanat Tarihi Araştırmalarındaki Önemi (Kayseri Ölçeği)”, Yılmaz Kurt ve Muhammed Ceyhan’ın “Osmanlı Paleografyası ve Osmanlı Diplomatikası”, İlber Ortaylı’nın “Osmanlı Kançılıryasında Reform: Tanzimat Devri Osmanlı Diplomatikasının Bazı Yönleri”, Ekrem Tak’ın “Diplomatik Bilimi Bakımından XVI-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Gelişimi” başlıklı çalışmalarında şer’iyye sicillerinin diplomatik özellikleri incelenmiştir. Bizim makalemizi bu çalışmalardan farklı kılan husus ise İstanbul Kadı sicilleri özelinde sicillerin hem diplomatik özelliklerinin hem de Türk İslam sanatları açısından değeri ele alınmış olmasıdır. İstanbul Kadı sicillerinin dibâce yahut serlevha olarak isimlendirilen kısımları yani başlangıç formlarından derlenen örnekler, bu çalışmayla detaylı olarak izah edilerek ilim dünyasına kazandırılmıştır.

İstanbul Kadı sicillerinin cilt kapağında sicil defterini tutan kadı’nın adı, görev tarihi,

defterin ihtiva ettiği tarihler ve muhtevasına ait özlü bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler genelde katı' adı verilen sanatla kesilen kâğıtların üzerine yazılarak sicil kapağına yapıştırılmıştır. Şer'iyeye sicillerinin kapaklarında cilt ve ebru sanatlarının uygulanmasının yanında katı' sanatının da bulunması, onların zengin sanatsal yönünü göstermektedir.

Şer'iyeye sicillerinin bir defter haline dönüşme serüveninde cildi, cilt kapağı, kapakta uygulanan ebru ve katı' sanatları hem diplomatika hem de sanat tarihi açısından incelenmelidir. Sicillerin cilt kapağı ve iç kapağındaki başlıklar, bu sicillerin anahtarı mahiyetindedir. Şer'iyeye sicillerinin diplomatik diline uygun olarak kaydedilen ifadeler, sicilin muhtevası hakkında kısa, öz ve net bilgiler vermektedir. İstanbul Kadı Sicillerinin başlıkları ve başlangıç formlarıyla ilgili ipuçları sunan çalışmamızla, şer'iyeye sicilleriyle ilgili yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nde Şer'iyeye Mahkemeleri ve Kadı Sicillerinin Özellikleri

İslâmiyet sonrasında oluşan Türk-İslâm adlî yapısı içerisinde Osmanlı mahkemelerinin ayrı bir yeri vardır. Şer'iyeye mahkemeleri, örfî ve şer'î davalarda tek yetkilidir. Osmanlı hukuk sisteminde, Tanzimat sonrası döneme kadar klasik yapı büyük ölçüde bu şekilde muhafaza edilmiştir (Aydın, 2003, s.341-344).

Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminde kadı tarafından hazırlanan ve sicil defterine kaydedilen hüccet, temessük, ilâm vb. belgelerin yazılış usulüne "sakk-i şer'î" denilmektedir. Sak ilmiyle ilgili kaideleri ihtiva eden mecmualarda, şer'î belgenin müsveddesinin yazılmasından temize çekilme sürecine kadar olan her aşamanın nasıl yapılacağı ve hangi ifadelerin kullanılacağına kadar tüm detaylar yazılmıştır. (Kaya, 2008, s. 586). Kadı sicillerinin hem şekil hem de muhtevası incelendiğinde sak ilmiyle günümüzdeki ifadesiyle diplomatik özellikleriyle ilgili detaylı bulabilmekteyiz.

1.1. Osmanlı Devleti'nde Şer'iyeye Mahkemeleri

Osmanlı Devleti, kendinden önceki İslam Devletlerinden tevârus ettiği "kadılık kurumunu" geliştirmiştir. Bu kurumun yönetim sisteminde kadılar ve naibler birinci derecede yetkilidir (Özdemir, 1987, s. 191-198).

Osmanlı Devleti'nde şer'iyeye mahkemeleri ve kadılar ile ilgili önemli düzenlemeler Sultan II. Mahmut ile başlamıştır. Yeniçeriliğin kaldırılması ve akabinde Şeyhülislamlığın Ağa kapısına taşınmasından sonra 1837/1263 yılında İstanbul kadısının makâmı, Şeyhülislamlığa intikal etmiştir. İstanbul kadıları bu tarihten sonra artık konaklarında hizmet vermek yerine ilk kez resmî mahkeme binalarında yargı görevini ifa etmeye başlamıştır (Akgündüz, 1986).

Tanzimat Fermanıyla birlikte adlî ve hukukî saha başta olmak üzere devlet kademelerinin birçoğunda yenilikler yapılmış, şer'î mahkemeler de bu düzenlemeden nasibini almıştır. İlk olarak 1859 yılında Mehâkim-i Şer'iyeye Nizâmname'si ile şer'iyeye mahkemelerinin yetkileri yeniden belirlenmiş ve aleyhlerine olacak şekilde bazı sınırlamalar getirilmiştir. 1867/1284 yılındaki düzenlemeyle, şer'iyeye mahkemeleri dışında bir takım idarî ve hukukî mahkemeler açılmış, böylece şer'iyeye mahkemelerinin görev alanı daralmıştır. 1870 yılındaki nizamnameyle Nizamiye Mahkemelerinin temeli atılmış ve 1871 yılında bu mahkemeler tam olarak kurulmuştur. Böylece Osmanlı adliye teşkilatında ikili bir hukuk sistemi ortaya çıkmıştır (Akgündüz, 1988). Artık Osmanlı yenileşme sürecinde Şer'iyeye mahkemeleri dışında batı tarzında Cemaat, Konsolosluk,

Ticaret ve Nizamiye Mahkemeleri de kurulmuştur (Fendioğlu, 2002, s. 727-738).

Adli sahadaki yenilikler daha sonraki yıllarda da hız kesmeden devam etmiştir. Şeyhülislamlık bünyesinde Şer'iyeye Mahkemelerinin bir üst mahkemesi olarak 1862 yılında kadıların verdiği hükümlerin temyiziyle görevli Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye birimi kurulmuştur. 1873 yılındaki düzenlemelerle bu meclis Şeyhülislamlığın Ağa Kapısındaki kompleksi içerisinde yerini almıştır (Aydın, 2003).

1913 yılına gelindiğinde Kanûn-ı Muvakkat ile Şer'iyeye Mahkemelerinin yapısı yeniden düzenlenmiştir. Şer'iyeye Mahkemeleri, 1916 yılında Kazaskerlik ve Evkaf Mahkemeleri de dâhil olmak üzere Adliye Nezareti'ne bağlanmıştır. 1919 tarihli Kararname ile tekrar Şeyhülislamlığa bağlanan bu mahkemeler, 8 Nisan 1924 tarihli "Mehâkim-i Şer'iyeye'nin İlgâsına ve Mehâkimin Teşkilatına Ait Ahkâmı Muâdil Kanûn" ile tamamen kaldırılmıştır (Ekinci, 2002, s. 772; Ceyhan, 2011).

1.2. İstanbul Kadı Sicillerinin Özellikleri

Günümüzde İstanbul Müftülüğü bünyesinde Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılan Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde İstanbul ve bilâd-ı selâse kadılıklarıyla çevresine ait 27 mahkemenin 9.872 adet şer'iyeye sicili yer almaktadır. Bahse konu sicillerin 335'i İstanbul Kadılığı'na aittir.

1.2.1. İstanbul Kadı Sicillerinin Muhtevâ Özellikleri

İstanbul Kadı Sicilleri, her türlü dava zabıtlarını, ilam, hüccet, vakfiye, tereke başta olmak üzere İslam fıkhnın öncelikli mevzularını içeren resmi tutanaklarla birlikte merkezden yazılan ferman, berat ve buyruldu gibi resmi belgelerin suretlerini de ihtiva etmektedir. Şer'iyeye sicillerinden birçok alanda istifade edilmesi mümkündür. Özellikle bir beldenin tarihinin araştırılmasında o yerin idarî, askerî, malî ve demografik hususiyetlerinin gün yüzüne çıkartılmasında bu belgeler büyük önem arz etmektedir (Bayındır, 1986, s. 1; İnalçık, 1997, s. 693). Ayrıca şer'iyeye sicillerinde cami, mescit, mektep, medrese, türbe, imaret, hankâh, kervansaray, çarşı, han, hamam gibi vakıf yapıları hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu yapılan faal olduğu dönemler, bâniler, inşaat ve tamir tarihleri, görevlileri ve vakıf gelirleri gibi bilgiler, dönemin ekonomik düzeyi hakkında fikir vermektedir (Denktaş, 2005; Akgündüz, 2009).

İstanbul Kadı Sicillerindeki vakfiye kayıtları, berat, ferman ve emirname suretleri (İnalçık, 1947, s. 705), ferdi ve ictimai hayatla ilgili hukuki vesikalar önemli bir yer tutar. Ayrıca insanlar arasında yapılan senetler (Oral, 1945, s. 12), savaşın imparatorluk bünyesinde açtığı yaralar (İnalçık, 1942, s. 178), sefere ait emirler, vergiler ve savaşın gidişatı gibi hususlar da yine sicillerden takip edilebilmektedir. Kadı, müftü, naib, ayan, yeniçeri, nakîbü'l-eşrâf kaymakamı, kethüda ve dizdar gibi görevlilerin tayin, azil ve nakil işlemleri de sicillere kaydedilmiştir. Halk sınıfları, aşiretlere ait emirler, şehir idaresi, salgın hastalıklar, bu hastalıklar için alınan tedbirler, doğal afetler, asker kaçakları, idari ve inzibati tedbirler, vefat eden devlet memurlarının tereke kayıtları, soygunculuk ve eşkıyalıkla ilgili ilam ve hüccetler (Uluçay, 1951, 10/285-2856; Özdemir, 1977) de yine bu sicillerde mevcuttur.

İstanbul Şer'iyeye Sicilleri, içerik ve sanatsal yönüyle taşra sicillerinden farklılık arz etmektedir. Bu sicillerde evlenme, boşanma, nafaka, vekâlet, tereke, borçlanma, vesayet, vakfiye, tevliyet, evlâdiyet, alım satım ve kefalet başta olmak üzere her çeşit dava zabıtlarıyla ilmî ve askerî erkânın miras taksimleri (Şer'iyeye Sicilleri Arşivi (ŞSA)),

Kısmet-i Askeriye Mahkemesi Sicilleri), ferman ve emirlerin suretleri (ŞSA, İstanbul Kadılığı Mahkemesi (İKM), No. 94) yer almaktadır. Ayrıca su davalarına ait mâ-i leziz defterleri (ŞSA, Havâss-ı Refia Kadılığı Mahkemesi, No. 258, 280, 293, 285, 323), yeniçeri ahidnameleri (ŞSA, Rumeli Sadareti Mahkemesi, No. 438), diğer dinî liderlerin mühür tatbikleri (ŞSA, İKM, No. 334, 28), vakıf muhasebe kayıtları (ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Mahkemesi ve Evkâf Muhasebeciliği Sicilleri), esnafın sorumluluklarını içeren esnaf nizamnameleri (ŞSA, İKM, No. 97, 41, 42, 80), ürünlerin fiyatlarını ve amele ücretlerini belirleyen narh kayıtları (ŞSA, İKM, No. 201) da bu sicillerde önemli bir yer tutmaktadır.

1.2.2. İstanbul Kadı Sicillerinin Diplomatik Özellikleri

Tanzimat ile birlikte devletin birçok kurumunun işleyişinde ve resmi yazışmalarında değişiklikler yaşandığı gibi şeri mahkemelerin işleyişinde ve şer'iyeye sicillerinin düzenlenmesinde de bir takım yenilikler olmuştur (Ceyhan, 2016, s. 591). Bu düzenlemelerle birlikte şer'î mahkemelerdeki yazışmaların başta dil, üslup, kaligrafi ve kâğıt cinsi olmak üzere defter ve belgelerin muhteva ve diplomatiği değişmiştir. Bu süreçten sonraki yazışmaların üslubu da daha sadedir. Okunabilirlik açısından divânî ve siyakat gibi zor olan hat çeşitleri yerine daha okunaklı nesih, talik ve rik'a tercih edilmiştir. İkinci olarak yazışmaların kişiler arasında kime yazıldığına göstergesi olan "elkâb ve duâ" formları da kısa ve daha sade bir hale dönüşmüştür. Ayrıca belgelerin daha rahat anlaşılması için bir muhteva özetine de yer verilmiştir (Akyıldız, 2006). Şer'iyeye sicillerinin fiziksel yapısında da değişiklik olmuş, dar ve uzun ebat yerine daha geniş ebatta siciller tercih edilmiştir. Maliyet sebebiyle eski âharlı kâğıtlar ve kaliteli mürekkepler yerini Avrupa kâğıtları ve daha ucuz mürekkeplere bırakmıştır.

Şer'iyeye Sicillerinin diplomatik alandaki değişimi, defterlerin muhteva ve konu bütünlüğüne de yansımıştır. Kadı ya da naip tayin edildiği zaman sicil defterinin başına yahut defterde kalman sayfaya atama beratının bir suretini kaydetmiştir. Tayin tarihiyle birlikte gördüğü davaların bir suretini sicil defterine yazmıştır. Ancak, Tanzimat döneminden sonraki şer'iyeye sicilleri klasik usulden farklılık arz etmiş ve konu bütünlüğü açısından defterler vakfiye, hüccet, ferman, tereke vb. konular göz önüne alınarak ayrı ayrı tutulmuştur (Akyıldız, 2006, s. 407). Kadılar, tayin beratını defterin başına yazdığından ayrıca kendi isimlerini hükümlerin altına yazmazlardı. Tanzimat dönemi ile birlikte artım imza ve mühür uygulaması yaygınlaşmış ve hatta bu durum zorunlu hale gelmiştir (Kurt, 2012; Kütükoğlu, 1998; Ortaylı, 2006).

Sicillerin başında genellikle Arapça dibâce denilen bir giriş kısmı yer almaktadır. Bu kısımda, şer'î kanunları koyan Allah'a ve bu hükümleri tebliğ eden Hz. Peygamber'e saygı arz edilerek sicile başlanmıştır. Sonra sicili tutan kadı'nın ismi, ünvanı ve görev tarihi yazılmıştır. Her kadı değişikliğinde bu dibacenin değiştiğini ancak standart bir üslubun da belirlendiğini söylemeliyiz (Akgündüz, 2009, 14/13-48).

2. İstanbul Kadı Sicillerinde Kullanılan Türk İslam Sanatları ve Estetik Anlayışı

İslam estetik anlayışı, İslam kültür ve medeniyetinden bağımsız olarak değerlendirilemez. İslam estetiği, hayata bakış tarzıyla Tanrı sistemiyle uyumlu bir sistemdir ve bunun can damarı ise İslam'ın ilke ve esaslarıdır. Aslında İslam estetiği, "mana" ile "suret" in mükemmel uyumunun, metafizikle ilgisinin kesilmeden ortaya konulmasıdır (Altıntaş, 2002; Aydın, 1986, 4/9-24.).

Osmanlı Devleti'nde İslam'a dayalı bu estetik anlayışı, hayatın her alanında kendisini

göstermiştir. Allah'ın "Cemâl" isminin tecellisi (Topaloğlu, 1995, 11/404-418) ve Hz. Peygamber'in "Allah, güzeldir güzel olanı sever." (Müslim, "İman", 39) buyruğuna binaen yapılan her iş ve eylemde güzellik ve estetik esas alınmıştır (Derman, 2014, s. 480).

Arşivler, bir yandan tarih, tarih sosyolojisi, coğrafya, iktisat, hukuk, siyaset bilimi, din sosyolojisi, tıp tarihi, tarım, ziraat ve üretim sanayisi, bir yandan da sanat tarihi, zanaat ve sanat çeşitliliği açısından önemli bir kültür mirasıdır (Tekingür, 2023; Altıntaş, 2021). Şer'iyye sicilleri ihtiva ettiği mahkeme kayıtlarının yanı sıra sicillerde uygulanan ebru ve katı' gibi süsleme sanatlarını da içermektedir. Arşivdeki defterlerin cilt kapaklarının dış ve iç yüzeyinde çok sayıda ebru ve katı' sanatı örnekleri mevcuttur (Akgündüz, 1988).

Ebru, kitreli su üzerine serpilen boylarla bezenmiş kâğıt ve bunu hazırlama sanatıdır (Derman, 1994, 10/80-82). Ebru kelimesinin asıl olarak Ab-ru'dan geldiğini, bunun Farsçada isim tamlaması karşılığının "yüzsuyu", sıfat tamlaması karşılığının "su yüzü" demek olduğunu, çünkü bu sanatın su yüzünde icra edildiğini dile getirenler de vardır (Arıtan, 2002). Günümüzün değerli ebru sanatçılarından biri olan Timuçin Tanarlan'a göre "Ebru, görmek isteyen bir gözle bakıldığında insana gökyüzünde ahenkli bir bulut kümesi, bir mermer kesitindeki harelili billurlar veya bir damar, bazen suya susamış toprağın yüzündeki çatlaklar manzumesi, bazen bir avuç kumda oluşuvermiş ahenkli bir desen, bazen rengârenk bir çiçek bahçesi etkilerini aktarabilen ve sanatkâra sonsuz anlatım imkânları sağlayan, her devre uyan bir sanattır" (Bozdağ, 2018, s. 8; Tanarlan, 1998, s. 17; Tanarlan, 1994, s. 316).

Katı' ise kâğıt veya deri oyma sanatıdır. Katı' Sanatı, herhangi bir motifin ya da yazı örneğinin ince bir kâğıt veya deriden oyulması ile oluşturulmaktadır (Çağman, 2022, 25/32-35). Kâğıt oymacılığı, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda vazo içinde çiçek figürleri ve oyma yazı türündeki eserlerle canlılığını sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle şer'iyye sicillerinin etiketlerinde gayet iyi bir biçimde muhtelif örnekleri izlenebilmektedir (Ünver, 2021, s. 33). Cilt sanatının şemse ve köşebent tarzındaki ince ve zarif motifleri, hüsn-i hat örnekleri, vazo desenleri, tek çiçekler, buketler, tabiat manzaraları ve tasvirleri bu eserlerin süsleri arasında görülmektedir. Yazma eserlerin koruyucusu olduğu gibi bunlara estetik ve güzellik kazandıran ciltler, katı' sanatı tezyinatları ile yazma eserlerin sanatsal değerini artırmaktadır (Çetintaş, 2006, s. 77; Uşan, 2022, s. 84). Kitap süsleme sanatları içerisinde yer alan ve başlı başına bir alan teşkil eden katı' sanatı Geleneksel Türk El Sanatlarının değerli bir dalı olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Köylü, 2021; Ovalıoğlu, 2007, s. 17; Çığ, 1958, s. 159; Arseven, 1947, 980; Ünver, 1998, s. 237; Arseven, 1965, s. 980).

İstanbul Kadı Sicillerinde hicri 900'lü yıllardan sonra başta Battal formu olmak üzere, gelgit, şal, bülbül yuvası, yürekli motifler ve hatip ebrusu en fazla rastlanılan ebru çeşitleridir (Ertan, <https://www.academia.edu/32197363>). Sicillerin ait olduğu mahkemenin ismi, dönemi ve sicili tutan kadı'nın ismini içeren bilgiler, katı' etiketlere yazılmış ve cilt üzerine yapııştırılmıştır. İstanbul kadı sicillerinde katı' sanatında en kaliteli ve mühürlenmiş kâğıtlar kullanılmıştır (Tiryaki, 2018, s. 161).

Katı' sanatının çiçekli oymalar, bahçe ve tabiat resimleri, vazolar başta olmak üzere muhtelif çeşitleri bulunmaktadır (Çetintaş, 2006, s. 76-77). İstanbul Kadılığı Sicillerinde ise katı' sanatının bir yan dalı olarak kullanılan etiketlerin çoğunluğu, tek kat olarak

krem renkli kâğıttan çalışılmıştır. Tarihi ve kültürel önemi haiz bu etiketler, Türk katı sanatının ve kültürel mirasın mütevazı bir numunesi olarak görülebilir (Morçay, 2014, s. 50-52; Ovaloğlu, 2007, s. 5).

İstanbul Kadı Sicillerindeki katı etiket örnekleri, şekil olarak birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Vazo, çiçek yahut rumî motifler şeklinde kesilen etiketler, genelde sicilin cildinin üst kısmına yapıştırılmıştır (Ek-2). Bu örnekler, hüsn-i hat, ebru ve katı gibi Türk İslam sanatlarının menşei ve kullanım alanları hakkında mühim bilgiler vermektedir. Ayrıca Şer'iyye Sicillerinin serlevhalarının da yazılı olduğu bu etiketler, hem sanat hem de diplomatika açısından önem arz etmektedir.

3. İstanbul Kadı Sicillerinin Serlevhaları

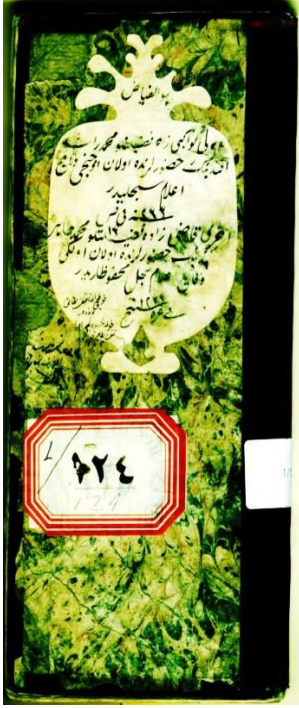
Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki İstanbul Kadı Sicillerinin kapak yahut ilk sayfasında sicilin muhtevasına dair önemli bilgiler içeren dibâce yani serlevhalar bulunmaktadır. Devletin ilk yıllarından yıkılışına kadar tutulan sicillerin serlevhalarındaki bilgiler sürekli değişim göstermiştir.

3.1. İstanbul Kadı Sicillerinin Cilt Kapaklarının Serlevhaları ve Diplomatika Açısından Önemi

İstanbul Kadı Sicilleri genellikle Allah'ın adıyla ve Besmele ile başlanmaktadır. Bu durum ise Hz. Peygamber'in "Besmele, her hayrın başıdır." (İbn Mâce, Nikâh, 19) buyruğunun şer'î mahkemelerde de yerine getirildiğinin bir nişanesidir. Hz. Süleyman'ın Belkis'a gönderdiği mektubun besmele ile başlaması (En-Neml 27/30), Hz. Peygamber'in resmî mektupları ve yaptığı antlaşmaların da besmeleyle başlaması, gerek devlet erkânının resmi yazışmalarında gerekse ilim adamlarının eserlerinde Besmele ile başlamayı gelenek haline getirmelerini sağlamıştır. Hatta ulema, bir işe besmelesiz başlamayı câiz görmemiştir. Kitâbet usulüne göre "Bismillâhırrahmânırrahîm" yerine kısaltma olarak "Bihî" yahut "Bismihî" kalıpları da tercih edilmiştir. Bazen de besmelenin sonuna Allah'ın yardımıyla manasına gelen "ve bihî nesta'in veya "ve bihî'l-avn" ibaresi de eklenmiştir (Derman, 1992), 5/532-537).

Görev süreleri dolan kadılar vazifelerinden ayrılırken dönemlerinde tuttıkları sicilleri "Temme'l-keîâm" (Şer'iyye Sicilleri Arşivi (ŞSA), İstanbul Kadılığı Mahkemesi (İKM), No. 122, 40), "Temme bi-avnilâhî ve hüsn-i tevfkîhî" (ŞSA, İKM, No. 33, 41), "Temme'l-keîâm bi-avnilâhî'l-Azîzî'l-Allâm" (ŞSA, İKM, No. 33, 72) gibi kalıp ifadeleri yazarak mühürlemişlerdir. Göreve yeni başlayan kadı ise Allah'a nispet edilen en güzel isimleri yani Esmâ-i hüsnâ (Topaloğlu, 1995, 11/404-418.) tertipleri ile besmeleyi yazıldıktan sonra kendi ismini de yazarak göreve başlamıştır (Ek-1). Bu bilgiler orijinal cildi bulunan siciller üzerinde yazılıdır. Bazı sicillerin cilt kapağı restorasyon aşamasında değiştirilmiş olsa da sicilin muhtevasının yazılı olduğu katı sanatıyla kesilen kağıdın ve Osmanlı son döneminde yapıştırılan etiketlerin sicil üzerinde muhafaza edildiği görülmektedir. Ancak İstanbul Kadı Sicilleri içerisinde kapak sayfasında sicile ait herhangi bir bilgi bulunmayan siciller de vardır. Bazı sicillerin cilt kapaklarının zamanla tahrip olması veya kâğıt ve cilt restorasyonu aşamasında kapakların yenilenmesi sebebiyle bu bilgilerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmamıştır.

İstanbul Kadı Sicillerinin Cilt Kapaklarına Örnek-I (ŞSA, İKM, No. 124)

Hüve'l-Feyyâz

Evveli Kevâkibizâde
Faziletlü Mehmed
Râşid Efendi'nin
huzurlarında olan
üçüncü vekâyi'-i i'lâm
sicilidir. Fî 13 S [Safer]
sene [1]233/[23 Aralık
1817].

Âhiri Kadızâde
Faziletlü Mehmed
Tahir Efendi'nin
huzurlarında olan
evvelki vekâyi'-i i'lâm
sicil-i mahfûzlarıdır.

Fî Gurre-i C
[Cemâziyelâhir] sene
1233/[8 Nisan 1818].

1233/[1818] senesi
i'lâmât-ı İstanbul
Kadılığı

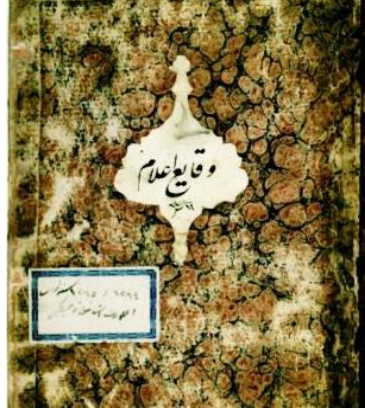
İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 124 numaralı sicil defteri, Allah'ın Feyyâz (Feyyâz: Bereket ve bolluk veren) ismiyle başlamaktadır. Sicilin cilt kapağında İstanbul Kadısı Kevâkibizâde Mehmet Râşid Efendi'nin 23 Aralık 1817 tarihinde ve Kadızâde Mehmet Tahir Efendi'nin ise 8 Nisan 1818 tarihinde tuttuğu sicil defterinin i'lâm sicili (Akgündüz, 2000, 22/72-73) olduğu yazılmıştır. Ayrıca cilt kapağında önemine binaen bazı esnafların nizamı ile ilgili notlar düşülmüştür.

İstanbul Kadılığı Sicillerinin çoğu, cilt çeşitlerinden çaharkuşe adı verilen ciltlerden oluşmaktadır. Ön ve arka kapakların geniş bir kısmı ebru ile kaplanmış, kapak kenarları ile sırtı deriden oluşmaktadır. Bazı sicillerin kapaklarında yer alan ebruların kapak içine kadar sıvama şeklinde geldiği görülmektedir (Tiryaki, 2018, 161-164).

İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 124 numaralı sicil defteri, çaharkuşe ciltli şal ebru desenli kapaklardan oluşmaktadır. Defter kapağına yapıştırılmış katı' sanatlı etiketin üzerinde sicili tutan kadı'nın ismi, sicilin tarihi ve çeşidiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu sicil, oluşturulduğu tarihlerde çok sık kullanıldığından tahrir olmuş ve ebrularının renkleri solmuştur.³

³ Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki sicillerin ihtivâ ettiği Türk İslam Sanatları ile ilgili bilgiler, Meşihat Arşivi'nde görevli kâğıt restoratörü Merve Er'den alınmıştır.

İstanbul Kadı Sicillerinin Cilt Kapaklarına Örnek-II (ŞSA, İKM, No. 189)

Vekâyî-i i'lâm fi
12 Ş [Şaban]
[12]64/[14
Temmuz 1848].

1264 ve 1265
seneleri i'lâmât-ı
İstanbul Kadılığı

İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 189 numaralı sicil defterinin cilt kapağında 1848-1849 yıllarına ait i'lâm sicili olduğu yazılmıştır. Bu sicilin cildi, nefli battal desenli ebru ile sıvanmış çaharkuşe bir cilttir. Katı' sanatlı olan etiketin formu tepelik şeklindedir. Her bir etiket formu tasarım olarak diğerlerinden farklı olarak düzenlenmiştir.

İstanbul Kadı Sicillerinin Cilt Kapaklarına Örnek-III (ŞSA, İKM, No. 70)

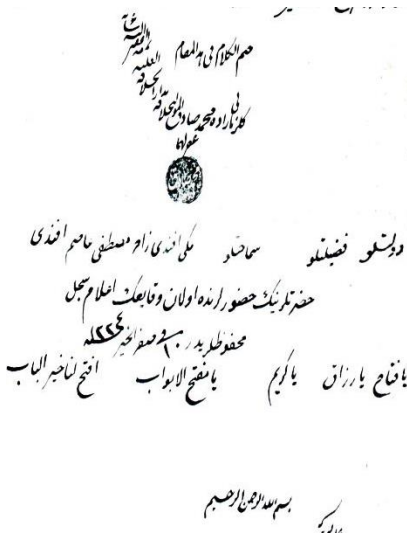

Hüve
Evveli Devletlü
İnâyetlü Ebûbekir
Paşazâde
Hamdullah
Beyefendî'nin ve
Vâsıtizâde Seyyid
Ahmed Efendî'nin
ve Semahatlü
Hazine Kâtibi
Mehmed Emin
Efendî'nin hüccet-i
vakâyî' sicilidir
Döşemeci Arandi
Fî 15 R [Rebiülâhîr]
sene 1212/[7 Ekim
1797].
Sene 1213
Bakıldı

İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 70 numaralı sicil defteri, Allah'ı kastederek "O" anlamında "Hüve" zamiriyle başlamaktadır. Sicilin cilt kapağında İstanbul Kadısı Ebûbekir Paşazâde Hamdullah Beyefendi, Vâsıtizâde Seyyid Ahmed Efendi ve Mehmed Emin Efendi'nin 7 Ekim 1797 tarihinde tuttuğu sicil defterinin hüccet sicili olduğu yazılmıştır. Ayrıca sicildeki kayıtların gözden geçirildiğine dair "Bakıldı" ifadesi not düşülmüştür. İstisnâî bir durum olarak "Döşemeci Arandı" hakkındaki şikayete binaen görülen dava temyize gönderilmiş ve hükmün bir sureti çıkartıldığı için kâtip tarafından cilt kapağına ismi yazılmıştır.

Bu sicilin cildinde keçi derisi ve şal ebru kullanılmıştır. Ayrıca katı' etiketi de çiçek motifindedir. Sicili oluşturan kâğıt ile etiketlerin yazıldığı kâğıdın cinsi Avrupa kâğıdıdır.

İstanbul Kadı Sicillerinin Serlevhalarına Örnek-IV (ŞSA, İKM, No. 98)

"Hateme'l-kelâm fi hâze'l-makâm
 Gülzamanîzâde Mehmed Sadık el-
 müvellâ bi-dâri'l-hilâfeti'l-aliyye
 nemekahû el-fakîr ileyhi azze şânuhû

Gufira lehümâ

[Mühür:] Mehmed Sadık

Devletlü Faziletlü Semahatlü Mekki
 Efendizade Mustafa Asım Efendi
 hazretlerinin huzurlarında olan vakâyi'-i
 i'lâm sicill-i mahfuzlarıdır.

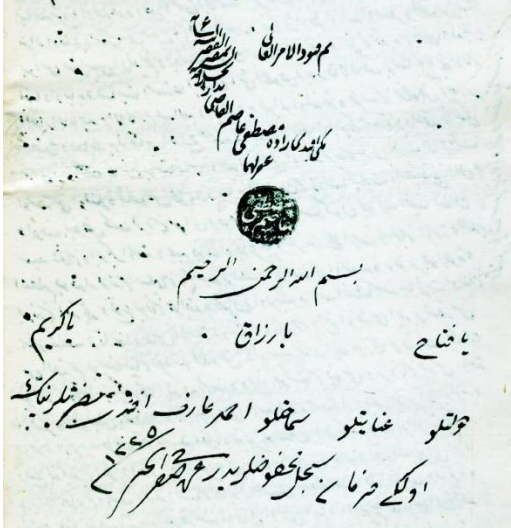
Fî 10 Saferi'l-hayr sene 1224/[27 Mart
 1809].

Yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ
 Müfettiha'l-ebvâb iftah lenâ hayra'l-bâb

Bismillâhirrahmânirrahîm"

İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 98 numaralı sicil defterinin serlevha olan sayfasında İstanbul Kadısı Gülzamanîzâde Mehmed Sadık Efendi'nin görev süresinin dolduğundan ve yerine 10 Safer 1224/27 Mart 1809 tarihinde Mekki Efendizade Mustafa Asım Efendi'nin tayin edildiği ifade edilmiştir. Akabinde Allah'ın Fettâh, Rezzâk ve Kerîm isimleri zikredilerek hayır kapılarının açılması için dua cümlesi yazılmıştır.

İstanbul Kadı Sicillerinin Serlevhalarına Örnek-V (ŞSA, İKM, No. 97)

“Temme kuyûdü'l-emri'l-âli

Mekki Efendizâde Mustafa Asım el-
Kâdı bi-dâri'l-hilâfeti'l-aliyye
nemekahû el-fakîr ileyhi azze
şânuhû

[Mühür] Mustafa Asım

Bismillâhirrahmânirrahîm

Yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm

Devletlü İnâyetlü Semahatlü Ahmed
Arif Efendi hazretlerinin evvelki
fermân sicill-i mahfûzlarıdır.

Fî gurre-i Saferü'l-hayr sene 1225/[8
Mart 1810]”

İstanbul Kadılığı Mahkemesinin 97 numaralı sicil defterinin serlevha olan sayfasında İstanbul Kadısı Mekki Efendizâde Mustafa Asım Efendi'nin görev süresinin dolduğundan ve yerine 1 Safer 1225/8 Mart 1810 tarihinde Ahmed Arif Efendi'nin tayin edildiği ifade edilmiştir. Akabinde İstanbul Kadısı, Allah'ın Fettâh, Rezzâk ve Kerîm isimleri zikredilerek Besmeleyle göreve başlamıştır.

3.2. İstanbul Kadı Sicillerinin Serlevhalarının Diplomatik Dili

Sicillerin serlevhalarında ilk olarak Esmâ-i hüsnâ, hamdele ve besmele yazılmış, akabinde sicili düzenleyen kadı'nın ismi ve mührü yer almıştır. Sicilin türü ve ihtiva ettiği tarih yazıldıktan sonra sicilin iç kapağında veya ilk sayfalarında müsvedde yazı denemeleri örnekleri görülse de genelde kalıplaşmış ifadeler kullanılmıştır (ŞSA, İKM, No. 3, iç kapak sayfası). İstanbul Kadı Sicillerinin cilt kapağında ve ilk başlangıç sayfasında sicili düzenleyen kadı'nın ismi ve sicilin muhtevası ile birlikte Allah'ı kastederek “O” anlamında “Hüve” yahut “Yâ Hû” zamiri kullanılmıştır.

Besmelenin “Bismillâhirrahmânirrahîm”, “Bihî”, “Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi neste'in”, “Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi'l-avn”, “Bede'et bi-bismillâh”, “Bismihi Sübhânehû”, “Yâ Allah Bismillâhi Te'âlâ”, “Bismillâhi Te'âlâ”, “Bismihi Celle Celâluhû”, E'uzu billahi's-Semî'i'l-Alîm mine'ş-şeytâni'r-racîm Bismillâhirrahmânirrahîm” gibi farklı formlarıyla sicil defterine başlangıç yapılmıştır.

İstanbul Kadılığı sicillerinde Besmeleden sonra Allah'ın güzel isimlerinden “Fettâh: İyilik ve lütuf kapılarını açan, Rezzâk: ruh ve bedenlerin gıdasını ihsan eden, Kerîm: Fazilet türlerinin hepsine sahip, Alîm: Hakıyla bilen, Bâki: Varlığının sonu olmayan, Gaffâr: sürekli affeden, Hakîm: Bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan, Gafûr: Bütün günahları bağışlayan, Muksit: Adaletle hükmeden, Rahman ve Rahîm: Bağışlayan, esirgeyen, Ganî: her şeyin O'na muhtaç olduğu ve O'nun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı, Muğni: Zenginlik veren, Semî': İşiten, Latîf: yarattıklarının her ihtiyacını en

ince ayrıntısına kadar bilip gideren, Hamîd: Övülmeye lâyık, Samed: herkesin ihtiyaçları için yöneldiği yüceler yücesi, Vedûd: Çok seven, çok sevilen, Hafiz: koruyan ve muhafaza eden, Mecîd: Şanlı, şerefli, Mu'iz: Yücelten, izzet ve şeref veren, Müte'âl: şerefli ve izzetli, Melik: Görünmeyen ve görünen âlemlerin mâliki, Halîm: sakin ve merhametle muamele eden, Vehhâb: Karşılıksız ihsan eden, Hannân: çok merhametli, Mennân: çok ihsan eden, Mu'in: destekleyen ve yardım eden, Settâr: günahları ve kötülükleri örten gizleyen, Feyyâz: bereket ve bolluk veren, Cevâd: çok cömert, Ehad: tek ve bir, Hallâk: her şeyi hikmetle yaratan, Nâsır: yardım eden ve zafer veren, Ferd: tek ve eşi benzeri olmayan, biricik" gibi esmâsı zikredilmiştir (Topaloğlu, 1995, 11/404-418).

"Bismillâhi yetemmennâ bi-zikrihi'l-celîl yâ Müyessir külli asîr", "Hasbiyallâhu'l-Muîn ve Hüve Ahkamü'l-hâkimîn", "Hasbiyallâh", "Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lehâ hayra'l-bâb", "Rabbi yessir ve lâ tu'assir Rabbi temmim bi'l-hayr", "iyyâke neste'in ve aleyke't-tiklân", "tevekkeltü alellâh i'tesamtü billâh feveddu emrî ilallâh innallâhe Basîrun bi'l-ibâd", "Bi-mennihi'l-Hamîd Fa'âlû limâ yürîd", "Allahu müfeffizü'l-hayri ve'l-felâh", "Allahu mütenezzihun anî-ş-şebîh ve'l-emsâl", "Bi-mennihi'l-Mu'izz el-Müftekir ilallâhi te'âlâ" ve "Hüve'l-Kâdiya'l-hâcât" şeklinde hitap ve dualarla başlayan siciller de bulunmaktadır.

3.3. İstanbul Kadı Sicillerinin Serlevhalarının Listesi

İstanbul Kadılığı sicil defterleri incelendiğinde muhtelif kalıplarda serlevhalar ve başlangıç formlarının olduğu tespit edilmiştir.

Serlevha	Kaynakça: Şer'iyye Sicilleri Arşivi (ŞSA) İstanbul Kadılığı Mahkemesi (İKM)
"Hüve"	ŞSA, İKM, No. 6
"Bismillâhirrahmânirrahîm"	ŞSA, İKM, No. 10, 127
"Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi neste'in"	ŞSA, İKM, No. 10, 125
"Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi'l-avn"	ŞSA, İKM, No. 15, 1
"Bismillâhi yetemmennâ bi-zikrihi'l-celîl yâ Müyessir külli asîr"	ŞSA, İKM, No. 24, 89
"Hüve'l-Muîn"	ŞSA, İKM, No. 14, 1
"el-Muîn"	ŞSA, İKM, No. 60, kapak sayfası
"Hasbiyallâhu'l-Muîn ve Hüve Ahkamü'l-hâkimîn"	ŞSA, İKM, No. 25, 2
"Hasbiyallâh"	ŞSA, İKM, No. 27, 1
"bi-mennihi Teâlâ"	ŞSA, İKM, No. 35, kapak sayfası
"Hüve Hasbî"	ŞSA, İKM, No. 35, 6
"Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lehâ hayra'l-bâb yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm"	ŞSA, İKM, No. 6, 60

“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Hannân yâ Mennân”	ŞSA, İKM, No. 40, 1
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 41, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 49, 77
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Allah”	ŞSA, İKM, No. 21, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 51, 8
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Alîm”	ŞSA, İKM, No. 52, 1
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Alîm”	ŞSA, İKM, No. 52, 98
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Allah yâ Muîn”	ŞSA, İKM, No. 56, 1
“Yâ Hazret-i Allah Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Kerîm yâ Settâr”	ŞSA, İKM, No. 56, 41
“yâ Allah Hû Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Hannân yâ Mennân yâ Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 58, 1
“yâ Allah Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 58, 4
“Bismillâhirrahmânirrahîm Rabbi yessir ve lâ tu’assir Rabbi temmim bi’l-hayr yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Rahîm”	ŞSA, İKM, No. 63, 1
“yâ Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 65, 1
“Yâ Allah yâ Settaru’l-uyûb ve yâ Gaffâru’z-zünûb yâ Fettâh yâ Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 66, 1
“E’ûzu billahi mine’ş-şeytânî’r-racîm Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Alîm yâ Kerîm yâ Settâr”	ŞSA, İKM, No. 68, 1
“Bede’et bi-bismillâh”	ŞSA, İKM, No. 71, 1
“Hüve’l-Bâki”	ŞSA, İKM, No. 72, kapak sayfası
“Yâ Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 72, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Gafûr yâ Hakîm yâ Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 74, 41
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Gafûr yâ Rezzâk yâ Hakîm”	ŞSA, İKM, No. 75, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Muksit yâ Rahman iyyâke neste’in ve aleyke’t-	ŞSA, İKM, No. 78, 1

tiklân”	
“Bismillâhirrahmânirrahîm tevekkeltü alellâh i'tesamtü billâh feveddu emrî ilallâh innallâhe Basîrun bi'l-ibâd”	ŞSA, İKM, No. 79, 1
“yâ Fettâh yâ Kerîm yâ Allah”	ŞSA, İKM, No.86, 1
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lehâ hayra'l-bâb Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 96, 51
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Gani yâ Muğni Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 99, 1
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Alîm”	ŞSA, İKM, No. 100, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Rahîm yâ Alîm”	ŞSA, İKM, No. 101, 61
“Hüve'l-Feyyâz”	ŞSA, İKM, No. 104, 1
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Alîm Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 106, 1
“Hüve'l-Feyyâz Bismillâhi'l-Fettâhi'l-Alîmi'l-Gaffâr”	ŞSA, İKM, No. 110, 1
“Hüve'r-Rahîm”	ŞSA, İKM, No. 112, kapak sayfası
“Bismihi Sübhânehû”	ŞSA, İKM, No. 113, kapak sayfası
“Yâ Fettâh Bismillâhi's-Semî'l-Alîm”	ŞSA, İKM, No. 116, 1
“Yâ Rezzâk yâ Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 120, 1
“Yâ Hû Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 122, kapak sayfası
“yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Allah”	ŞSA, İKM, No. 122, 1
“yâ Fettâh yâ Kerîm yâ Rahîm bismihi Celle Celâluhû”	ŞSA, İKM, No. 115, 1
“Hüve'l-Mu'înü'l-Mu'iz”	ŞSA, İKM, No. 113, 1
“Bismillâhi Te'âlâ”	ŞSA, İKM, No. 114, 1
“Yâ Allah Bismillâhi Te'âlâ”	ŞSA, İKM, No. 114, kapak sayfası
“Yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Latîf Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi'l-avn”	ŞSA, İKM, No. 124, 50
“Hüve'l-Ferd”	ŞSA, İKM, No. 130, 46
“Bismillâhirrahmânirrahîm Allahu Gafûrun ve Kerîmun ve Mennân”	ŞSA, İKM, No. 140, 1
“Hüve'r-Rezzâku'l-Kerîm”	ŞSA, İKM, No. 153, 51

“Hüve’l-Hallâku’l-Bâki”	ŞSA, İKM, No. 154, kapak sayfası
“yâ Fettâh yâ Nâsır yâ Mu’în yâ Rezzâk Bismillâhi’l-Meliki’l-Mennân”	ŞSA, İKM, No. 154, 1
“Hüve’l-Hallâku’l-Bâki er-Rezzâk Bismillâhirrahmânirrahîm el-Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 141, 1
“Yâ Kerîm Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 143, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm tevekkeltü alellâh ile Hüve’l-Ehadu’s-Samed”	ŞSA, İKM, No. 144, 1
“yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 146, 1
“Bismillâhirrahmânirrahîm Hüve’l-Mu’în”	ŞSA, İKM, No. 146, 63
“Hüve’l-Fettâhu’l-Alîm”	ŞSA, İKM, No. 150, 84
“Hüve’r-Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 153, 1
“Hüve’l-Ferdü’l-Mecîdü’l-Hamîd”	ŞSA, İKM, No. 131, kapak sayfası
“Hüve’l-Mu’izzü’l-Müte’âl Allahu mütenezzihun anî’ş-şebîh ve’l-emsâl”	ŞSA, İKM, No. 131, 1
“Yâ Fettâh Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 132, 1
“Hüve’l-İzzü’l-Mu’iz”	ŞSA, İKM, No. 134, kapak sayfası
“Hüve’l-Mu’iz”	ŞSA, İKM, No. 134, 1
“Hüve’l-Mu’în” kapak sayfası)	ŞSA, İKM, No. 136,
“Yâ Mu’în”	ŞSA, İKM, No. 158, 2
“Bi-mennihi’l-Mu’izz el-Müftekir ilallâhi te’âlâ”	ŞSA, İKM, No. 137, 1
“Yâ Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 139, 1
“Hüve’l-Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 206, 1
“Yâ Allah Hû Bismillâhirrahmânirrahîm yâ Fettâh yâ Alîm yâ Rezzâk”	ŞSA, İKM, No. 125, 1
“Yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Latîf Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 126, 1
“Bismillâhi’l-Alîmi’l-Fettâh”	ŞSA, İKM, No. 127, 42
“yâ Allah yâ Rahîm yâ Kerîm Bismillâhirrahmânirrahîm”	ŞSA, İKM, No. 129, 1
“Bi-mennihi’l-Hamîd Fa’âlün limâ yürîd”	ŞSA, İKM, No. 130, kapak sayfası
“Hüve’l-Cevvâdü’r-Rahîmü’l-Vedûd	ŞSA, İKM, No. 130, 1

Bismillâhi'l-Hafîzi'l-Fettâh Allahu müfeffizü'l-hayri ve'l-felâh"	
"Hüve'r-Rahîm"	ŞSA, İKM, No. 155, kapak sayfası
"Hüve'l-Kâdıya'l-hâcât"	ŞSA, İKM, No. 155, 3
"yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Fettâh" (ŞSA, İKM, No. 156, 1),	
"Hüve'l-Mu'in yâ Fettâh yâ Rezzâk"	ŞSA, İKM, No. 157, 80
"Hüve'l-Mu'in yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Halîm"	ŞSA, İKM, No. 159, 1
"Hüve'l-Mu'in yâ Rezzâk yâ Fettâh yâ Kerîm"	ŞSA, İKM, No. 209, 33
"Yâ Hû Meded"	ŞSA, İKM, No. 221, 1
"yâ Fettâh Hüve'l-Mu'in yâ Alîm"	ŞSA, İKM, No. 157, 80
"yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Vehhâb"	ŞSA, İKM, No. 160, 1
"Hüve'l-Mu'in yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Vehhâb"	ŞSA, İKM, No. 160, 57
"Hüve yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Vehhâb"	ŞSA, İKM, No. 162, 1
"Hüve yâ Allah yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Hû"	ŞSA, İKM, No. 168, 55
"yâ Allah yâ Kerîm yâ Mu'in"	ŞSA, İKM, No. 170, kapak sayfası
"yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Mu'in"	ŞSA, İKM, No. 171, 2
"Hüve'l-Kâdıya'l-hâcât yâ Allah yâ Kerîm yâ Mu'in"	ŞSA, İKM, No. 172, 2
"Hüve yâ Fettâh yâ Alîm yâ Kerîm yâ Gaffâr"	ŞSA, İKM, No. 182, 33
"Hüve'l-Mu'in E'ûzu billahi's-Semî'i'l-Alîm mine'ş-şeytânî'r-racîm Bismillâhirrahmânirrahîm"	ŞSA, İKM, No. 197, 1)

Yukarıda bahsi geçtiği üzere İstanbul Şer'iyeye Sicillerinde Esmâ-i hüsnâ arasında en fazla Allah'ın "Fettâh, Rezzâk, Kerîm, Alîm, Bâki, Gaffâr, Hakîm, Gafûr, Muksit, Rahman, Ganî, Muğnî, Semî', Latîf, Hâmid, Samed, Vedûd, Hafîz, Mecîd, Mu'iz, Mûte'âl, Melik, Halîm, Vehhâb, Hannân, Mennân, Settâr, Feyyâz, Cevâd, Ehad, Hallâk, Nâsir, Mu'in ve Ferd" isimleri yazılmıştır. Allah'ın diğer isimlerinin yazımının tercih edilmemesinin gerekçesiyle ilgili sak mecmualarında herhangi bir detay bulunmamaktadır.

Sonuç

İstanbul Şer'iyeye sicillerinin serlevhalarını konu alan çalışmamızda İstanbul Kadılığı sicillerinin serlevhaları yani başlıkları ve başlangıç formları incelenmiştir. Sicillerdeki serlevhalarda genellikle sicil kapağına katı' sanatıyla yapılandırılan kâğıtlara talik hattiyle

kadı'nın ismi, görev tarihi ve sicilın muhtevası yazılmıştır. Tanzimat ile birlikte hukuk sistemindeki yeniliklere paralel olarak serlevhaların da farklılaştığı görülmektedir.

İstanbul Kadı Sicillerinin serlevhalarının sanatsal yönü incelendiğinde Şer'iyye Sicillerindeki katı' etiket örneklerinin şekil olarak birbirleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Vazo, çiçek yahut rumî motifler şeklinde kesilen etiketler, genelde sicilın cilt kapağının üstüne yapıştırılmıştır. Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde yer alan bu örnekler, hüsn-i hat, ebru ve katı' gibi Türk İslam sanatlarının menşei ve kullanım alanları hakkında mühim bilgiler vermektedir. Ayrıca Şer'iyye Sicillerinin serlevhalarının da yazılı olduğu bu etiketler, sanat ve diplomatika açısından önem arz etmektedir.

Şer'iyye Sicillerinin serlevhalarını diplomatik açıdan değerlendirecek olursak, sicillerin genel olarak Esmâ-i hüsnâ ve Besmele ile başladığı tespit edilmiştir. Besmelede, "Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi neste'in", "Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi'l-avn", "Bismillâh yetemennâ bi-zikrihi'l-celîl yâ Müyessir külli asîr", "E'uzu billahi mine's-şeytânî'r-racîm Bismillâhirrahmânirrahîm", "Bismihi Sübhânehû" ve "Bismihi Celle Celâluhû" tarzında farklı formlar tercih edilmiştir.

Esmâ-i hüsnâ arasından Allah'ın "Fettâh, Rezzâk, Kerîm, Alîm, Bâki, Gaffâr, Hakîm, Gafûr, Muksit, Rahman, Ganî, Muğnî, Semî', Latîf, Hâmid, Samed, Vedûd, Hafiz, Mecîd, Mu'iz, Mute'âl, Melik, Halîm ve Vehhâb" gibi isimleri serlevha olarak kaydedilmiştir. Ayrıca "Hannân, Mennân, Settâr, Feyyâz, Cevâd, Ehad, Hallâk, Nâsır, Mu'in ve Ferd" isimleri de İstanbul Kadılığı Şer'iyye sicillerinde en fazla zikredilenlerdir. Ayrıca "Kâdıyu'l-hâcât", "Ahkamü'l-hâkimîn, yâ Müyessir külli asîr", "Settârü'l-uyûb ve yâ Gaffârü'z-zünûb", "Bi-mennihi'l-Hamîd Fa'âlû limâ yürîd", "Allahu müfevzî'l-hayr ve'l-felâh", "Allahu mütenezzihun anî's-şebîh ve'l-emsâl", "Rabbi yessir ve lâ tu'assir Rabbi temmim bi'l-hayr", "tevekkeltü alellâh i'tesamtü billâh fevedtü emrî ilallâh innallâhe Basîrun bi'l-ibâd", "Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lehâ hayra'l-bâb" şeklinde hitap ve dualarla başlayan siciller de bulunmaktadır.

Altı yüz yılı aşkın süre varlığını devam ettiren Osman Devleti'nin en temel kurumu olan hukuk sistemi, diğer kurumlarda olduğu gibi zaman içerisinde değişim ve dönüşüme sahne olmuştur. Tabii olarak bu değişimin izleri, İstanbul kadı sicillerindeki kayıt ve tutanaklara da yansımıştır. Örneğin, 1 Muharrem 1278/9 Temmuz 1861 tarihli ve 210 numaralı sicilden sonra serlevha olarak sadece "Hüve, Hüve'l-Muîn" yazılmış ve diğer Esmâü'l-hüsnâ'nın yazımı terk edilmiştir. 1 Muharrem 1304/30 Eylül 1886 tarih ve 260 numaralı sicilden sonra Esmâü'l-hüsnâ ve besmeleye yer verilmemiş sadece görevli olan kadı'nın ismi ve sicilın özelliği yazılmıştır. Bazı sicillerin dış kapak ve iç kapağına ise sadece "Hüve" yazılmış ve aynı şekilde diğer Esmâü'l-hüsnâ yazılmamıştır.

Şer'iyye sicillerinin serlevhalarını ele alan çalışmamızda Şer'iyye Sicillerindeki İstanbul Kadılığı Şer'iyye Sicillerinin diplomatik özellikleri, serlevha ve başlıkları mercek altına alınmıştır. Yıllara göre şer'iyye sicillerinin serlevha kısmının diplomatikasında yaşanan değişim açıklanmış ve şer'iyye sicillerinin hem diplomatik hem de sanatsal yönlerine yeni bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Akgündüz, A. (1988-1989). Şer'îye Sicilleri: Mahiyeti. Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler. I-II İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Akgündüz, A. (2000). "İ'lâm". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/72-73. İstanbul: TDV Yayınları.

Akgündüz, A. (1986). Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Akgündüz, A. (1990). Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri. II. Kitap. İstanbul: OSAV Yayınları.

Akgündüz, A. (2009). "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îyye Mahkemeleri ve Şer'îyye Sicilleri". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 14 /13-48.

Akgündüz, A. (2002). "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îyye Mahkemeleri ve Şer'îyye Sicilleri". Türkler 10. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Akgündüz, A. (2002). "Osmanlı Kanunnâmeleri: Doğuşu, Çeşitleri ve Tarihi Seyri". Türkler 10. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aköz, A. (1989). "XVI. Yüzyıl Sonunda Karaman". Osmanlı Araştırmaları 9 /331-345.

Akyıldız, A. (2006). "Tanzimat Döneminde Belgelerin Şekil, Dil ve Muhteva Yönünden Geçirdiği Bazı Değişiklikler (1839-1956)". Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu Ed. Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu. Ankara: İş Bankası yayınları, 407-418.

Akyıldız, A. (1993). Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856). İstanbul: Eren Yayınları.

Altıntaş, R. (2002). İslam Düşüncesinde Tevhid ve Estetik İlişkisi. İstanbul: Pınar Yayınları.

Arıtan, A. S. (2002). "Türk Ebru Sanatı". Türkler 12.cilt. Ankara.

Altıntaş, R. (2021). "İslam Sanatının Tevhîdi Temelleri". İslam Sanatları Kozmolojik Dengenin Sanatsal Tezahürleri. İstanbul: Divan Kitap Yayınları, ss. 27-34.

Arseven, C. E. (1965). "Kati". Sanat Ansiklopedisi 2. Cilt. Ankara: MEB Yayınları.

Atabey, H. (2014). Manisa'nın 79 Numaralı Şer'îyye Sicil Defteri (H. 1049-1050) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aydın, M. A. (2002). "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi". Türkler 10. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aydın, M. S. (1986). "İslam'ın Estetik Görüşü". Kubbealtı Akademi Mecmuası 4/9-24.

Aydın, M. A. (2003). "Mahkeme". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 27/341-344. İstanbul: TDV Yayınları.

Aydın, M. A. (1994). "Osmanlı'da Hukûk". Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi 1. cilt İstanbul: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi yayınları.

- Ayvazoğlu, B. (1999). *Aşk Estetiği* 5. Baskı, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Bayındır, A. (1999). "Osmanlıda Yargının İşleyişi". *Osmanlı* 6. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bayındır, A. (1986). *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Bingöl, S. (2004). *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiyye Mahkemelerinin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bozdağ, T. (2018). *Gelenekten Geleceğe Ebru*. Ankara: İKSAD Yayınları.
- Ceyhan, M. (2016). "Yozgat Şer'iyye Sicillerinin Kaynak Değeri ve Diplomatik Özellikleri Hakkında Bir Değerlendirme". *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Kitabı* 1.
- Ceyhan, M. (2011). "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'iyye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açından Tahlili". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 29/29 (Mart 2011), 49-82.
- Coşkun, İ. (2021). "Allah İnancının Klâsik İslâm Sanatlarındaki Yansımaları". *İslam Sanatları Kozmolojik Dengenin Sanatsal Tezahürleri*. İstanbul: Divan Kitap Yayınları, 35-46.
- Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu'nun Ekonomik ve Sosyal Yapısı* 3. Basım Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- Çağman, F. (2022). "Katı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/32-35. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çağman, F. (1976). "XV. Yüzyıl Kâğıt Oymacılık (kaat'ı) Eserleri". *Sanat Dünyamız* 8 (İstanbul), 22-27.
- Çalışkan, Â. (1998). "İslam Estetiği Üzerine Bir Deneme". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/331-342.
- Çetintaş, V. (2006). "Külliyat-ı Divan-ı Selim Adlı Eser İçinde Yer Alan Kat'ı Kompozisyonlar". *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Çığ, K. (1958). "Türk Oymacıları (Kat'ı) ve Eserleri". *Yıllık Araştırma Dergisi* 2 Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Ajans-Türk Matbaası, 159-179.
- Demil, E. (2021). "İslâm Sanatlarının Karakteristik Özellikleri Çerçevesinde Hadislerde "Estetik" Tasavvuru". *İslam Sanatları Kozmolojik Dengenin Sanatsal Tezahürleri* İstanbul: Divan Kitap Yayınları, 189-208.
- Demirel, Ö. (1988). "1788-1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iyeye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler". *Vakıflar Dergisi* 20/377-383.
- Denktaş, M. (2005). "Şer'iyye Sicil Defterleri'nin Sanat Tarihi Araştırmalarındaki Önemi (Kayseri Ölçeği)". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18.
- Derman, M. U. (1992). "Besmele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/532-537.

İstanbul: TDV Yayınları.

Derman. M. U. "Osmanlı İstanbul'unda Hat Sanatı" Osmanlı İstanbulu-I Ed. Feridun M. Emecen-Emrah Safa Gürkan İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. 475-494.
https://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/26_ugur-derman.pdf

Derman. M. U. (1994). "Ebru". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 10/80-82. İstanbul: TDV Yayınları.

Derman. M. U. (1977). Türk Sanatında Ebrû. İstanbul: Akbank Yayınları.

Durhan, İ. (2008). "Osmanlı Döneminde Yargı Teşkilatındaki Değişmeler". Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (EÜHFD) 12/3-4.

Ekinci, E. B. (2002). "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri". Türkler Ansiklopedisi 13. cilt Ankara: Yeni Türkiye yayınları.

Ekinci, E. B. (2004). Osmanlı Mahkemeleri: Tanzimat ve Sonrası. İstanbul, Arı Sanat Yayınları.

Ertan, M. H. "Osmanlı Arşivinde Bulunan Ebru Örnekleri ve Sanat Tarihi Açısından Önemi". <https://www.academia.edu/32197363>.

Fendoğlu, H. T. (2002). "Tanzimat Sonrası Hukuki Dualizmi". Türkler XIV, 727-738.

Fendoğlu, H. T. (1996). İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı. İstanbul: Beyan Yayınları.

Gür, A. R. Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle. İstanbul: Sebil Yayınları, 1993.

Halaçoğlu, A. (1987). "Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve 381 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili (H.1283-84, M.1866-68)'nin Tanıtımı". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C. 1/1, 33-48.

Hızlı, M. (1991). "Maddi Kültür Varlıklarımızın Onarımlarını Belirlemede Şer'iyye Sicillerinin Rolü". Taç Vakfı Yıllığı I/142-153.

Işık, A. (2019). "Şer'iyye Sicilleri Arşivi". Ağa Kapısından Şeyhülislamlığa İstanbul Müftülüğü. Ed. Ayhan Işık-Kamil Büyüker. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 233-243.

İnalçık, H. (1947). "Bursa Şer'iyye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları". Belleten C.11/44, 693-708.

İnalçık, H. (1981). "Osmanlı İdâre, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler; Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler". Türk Tarih Belgeleri Dergisi/Belgeler C. 10/14, 1- 91.

İnalçık, H. (1942). "Saray Bosna Şer'iyye Sicillerine Göre Viyana Bozgunundan Sonra Harp Yıllarında Bosna". Tarih Vesikaları C. 2/9, 178-187.

Karaman, H. (1974). İslam Hukuk Tarihi. İstanbul: İrfan Yayınları.

Köstüklü, N. (1993). 1820-1836 Yıllarında Hamid Sancağı ve Türkiye (182 numaralı Isparta Şer'iyye Siciline Göre). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Köylü, S. ve Etikan, S. (2021). "Kati' Sanatı ve Çağdaş Yorumcularından Emel Nurhan

Ogan". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 14/78.

Kurt, Y. ve Ceyhan, M. (2012). Osmanlı Paleografyası ve Osmanlı Diplomatası Ankara: Akçağ Yayınları.

Kütükoğlu, M. S. (1998). Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik). İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Moğol, H. (1996). Teke Sancağı Şer'iyye Sicilleri (1223-1232/ 1807-1812) 1. Baskı. Ankara: Mehter Yayınları.

Morçay, S. (2014). Türk Sanatında Kat' İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Oral, M. Z. (1945). "Şer'iyye Mahkemeleri Sicilleri". Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi 83/12-15.

Ortaylı, İ. (2006). "Osmanlı Kançılığında Reform: Tanzimat Devri Osmanlı Diplomatasının Bazı Yönleri". Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu Ed. Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu. Ankara: İş Bankası Yayınları, 389-403.

Ovaloğlu, İ. (2007). Arşivin Rengi Osmanlı Belgelerinde Ebru ve Etiket İstanbul: Türkiye İş bankası Yayınları.

Özdemir, O. H. (1977). "Şer'iye Sicil Defteri ve Yunus Emre". Uluslararası Yunus Emre, Nasrettin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri, Konya Mevlâna Enstitüsü, 42-51.

Özdemir, R. (1987). "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1/1, 191-198.

Özdemir, R. (1986). "Şer'iyye Sicillerinin Sosyo-Ekonomik Tarih ve Halk Kültürü Açısından Önemi". I. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler. Malatya, 179-187.

Sönmez, G. (2007). Gelenekselden Günümüze Ebru. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Şekeroğlu, E. (1999). 183 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili Defteri (H. 1224/25-M.1809/1810) Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şen, G. (1996). 69 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1069-M.1658/59) Transkripsiyonu ve Değerlendirilme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şer'iyye Sicilleri Arşivi (ŞŞA). İstanbul Kadılığı Mahkemesi (İKM), No. 1-335.

Şer'iyye Sicilleri Arşivi. Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, No. 2134, 246-248; 2028, 154; 2006, 29; 2023, 52-53; 2028, 176-178; 2023, 27, 31; 2028, 4, 46, 68, 80, 114, 120, 142, 146, 174.

Şer'iyye Sicilleri Arşivi. Havâss-ı Refia Kadılığı Mahkemesi, No. 258, 280, 293, 285, 323.

Şer'iyye Sicilleri Arşivi. Rumeli Sadareti Mahkemesi, No. 438.

Tak, E. (2009). Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Gelişimi. İstanbul: Marmara

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tan, M. (1998). 66/2 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicili Defteri (H. 1067/68- M.1656/57) Transkripsiyon ve Değerlendirme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tanarşlan, T. (1988). "Bir Ebrucu Gözüyle Ebru Sanatı". Antika 36/12-17.

Tanarşlan, T. (1994). "Bilimsen Açısından Ebru" Bilim ve Teknik 316.

Taneri, A. (1989). "Kültür Tarihimizin Kaynaklarından Şer'iyeye Sicillerinin Değerlendirilmesi: Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili". Milli Kültür 65 /48-53.

Tekingür, S. (2023). İslâm Düşüncesinde Estetik Anlayışı. Ankara: İksad Yayınları.

Tiryaki, Y. (2018). "Şer'î Siciller ve Meşihat Arşivi'nde Yer Alan Yazmalarda Kullanılan Sanatlar". Din ve Hayat Dergisi 34 /161-164.

Tiryaki, Y. (2000). Türk Ebru Sanatı. İstanbul: Gözen Yayınları.

Topaloğlu, B. (1995). "Esmâ-i Hüsnâ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 11/404-418. İstanbul: TDV Yayınları.

Turan, Ş. (1974). "Şer'iyeye Sicillerinin Tarihî Kaynak Olarak Önemi". [CIEPO=Ciepo] Studi Preottomani e Ottomani: Atti del Convegno di Napoli (24-26 Settembre 1974), 225-228.

Turgal, H. (1938). "Cumhuriyetin Tarihimize Verdiği Mühim Bir Kaynak: Mülga Şer'iyeye Mahkemeleri Sicilleri". Çorumlu 7/ 7-10.

Uğur, Y. (2010). "Şer'iyeye Sicilleri". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39/8-11. İstanbul: TDV Yayınları.

Uğur, Y. (2003). "Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 1/1-305-344.

Uluçay, M. Ç. (1951-1953). "Manisa Şer'iyeye Sicillerine Dair Bir Araştırma". Türkiyat Mecmuası 10/285-298.

Uşan, H. (2022). "Kat'ı Sanatı Klasik Cilt Uygulaması". Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C. 41/1, 83-101.

Uzunçarşılı, İ. H. (1935). "Şer'î Mahkeme Sicilleri". Ülkü C. 29, 365-368.

Ünver, D. "Sabrın Kâğıtla Sınandığı Sanat (Kaati)". Nigarhane Dergisi 1/1 (2021), 33-41.

Ünver, S. ve Mesara, G. Türk Sanatında İnce Kâğıt Oymacılığı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Ünver, S. (1944). "Türk Tezyinatında Tezhip ve Ebru". Radyo 3/29

Yavuz, Y. Ş. (1997). "Hamdele". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 15/448-449. İstanbul: TDV Yayınları.

Yücelt, N. (1938). "17. Asırda Kumaş ve Kumaşçılar -Bursa Mahkeme-i Şer'iyeye Sicillerine Göre". Uludağ: Bursa Halkevi Dergisi 17.